

Yayın Geliş Tarihi: 24.02.2016
Yayına Kabul Tarihi: 01.08.2017
Online Yayın Tarihi: 06.04.2018
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.294946

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 19, Sayı: 3, Yıl: 2017, Sayfa: 403-416
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

BREXIT: AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU VE BİRLEŞİK KRALLIK AÇISINDAN ‘BUZDAĞININ GÖRÜNEN YÜZÜ’

Pınar KARACAN*

Öz

Birleşik Krallık’da referandum sonucu Avrupa Birliği’nden çıkma kararının alınması ile birlikte Avrupa Birliği Hukuku açısından birçok sorun ortaya çıkmıştır. Çalışma Avrupa Birliği Hukuku’nun dinamiklerini de dikkate alarak bu alanlarda ortaya çıkacak sorunlara dikkat çekmeyi ve sorunları ‘Ortak Ticaret Politikası’ ve yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin ‘Tadil Edilmiş Brüksel I Tüzüğü’ üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Brexit, Avrupa Birliği’nden Çıkma, Ortak Ticaret Politikası, Avrupa Birliği Hukuku.*

BREXIT: EUROPEAN UNION LAW AND THE ‘TIP OF THE ICEBERG’ FOR THE UNITED KINGDOM

Abstract

‘European Withdrawal’ decision in the United Kingdom referendum result led to many uncertainties in the European Union Law. This paper by taking into account the dynamics of the European Union Law aims to point out the potential problems of this process. The scope of the discussion will be only on the ‘Common Trade Policy’ and the ‘Brussels I Recast Regulation’ on recognition and enforcement of foreign court decisions.

Keywords: *Brexit, European Union Withdrawal, Common Trade Policy, European Union Law.*

GİRİŞ

Birleşik Krallık’ın beklenmeyen şekilde sonuçlanan 26 Haziran 2016 tarihli Avrupa Birliği’nden (AB) çıkma referandum kararı¹ hem AB hukuku dinamikleri açısından hem de günümüzde görüşülen “Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı” (*The Transatlantic Trade and Investment Partnership-TTIP*) gibi AB’nin taraf

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü, pinar.karacan@deu.edu.tr

¹ AB’de Kalmak (*Remain*): 16,141,241 (48.1%), AB’den Çıkmak (*Leave*): 17,410,742 (51.9%): <http://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>

olduğu ‘Yeni Nesil Ticaret ve Yatırım Antlaşmaları’ ve ‘Serbest Ticaret Antlaşmaları’ (STA) (*Free Trade Agreements-FTA*) açısından sonucu bilinmeyen ya da öngörülemeyen birçok hukuksal konuyu beraberinde getirmiştir. Bu çalışma şu temel sorulara yanıt bulmayı amaçlamaktadır: Birleşik Krallık için AB serbestileri sona erecek midir?, Birleşik Krallık’da AB vatandaşlarının çalışma, yerleşme gibi AB hukukundan kaynaklanan hakları devam edecek midir?, Birleşik Krallık AB’den çıksa bile AB Müktesebatı Birleşik Krallık ulusal hukukunda etkili olmaya devam edecek midir?, Birleşik Krallık tek başına kendi ticaret ve yatırım antlaşmalarını müzakere edebilecek midir?, AB’den bağımsız olarak Birleşik Krallık’ın tek başına hareket edebilmesi ne zaman mümkün olacaktır?, Hali hazırda AB’nin münhasır yetkisinde olduğu için AB’nin müzakere edip, taraf olduğu antlaşmaları AB’den çıktıktan sonra Birleşik Krallık’ın tekrar müzakere etmesi gerekecek midir? Antlaşmada üyelikten çıkma sürecine ilişkin detaylı bir düzenlemenin bulunmaması sebebiyle Birleşik Krallık’ın Birlikten çıkma sürecinde birçok hukuksal sorun tartışmalar gündeme geldikçe çözümlenmeye çalışılacak ve Lizbon Antlaşması’nın 2009 yılında ‘Avrupa Birliği Antlaşması’nın (ABA) (*Treaty on the European Union-TEU*) 50. maddesi ile getirilen ‘AB Üyelikinden Çıkma’ imkanı söz konusu düzenleme getirildiğinde düşünülmemiş veya öngörülmemiş birçok hukuksal sorun farklı yönleriyle gündeme gelecektir.

Çalışmada öncelikle ABA’nın 50. maddesi kapsamında, Birleşik Krallık’da sürecin nasıl başlayacağı konusu ele alınacaktır. Daha sonra Birleşik Krallık’ın AB’den çıkmasının hukuksal etkileri, sürece ilişkin sorunlar ve olası çözüm önerileri, örnek olması amacıyla iki farklı alandan ‘Ortak Ticaret Politikası’ ve milletlerarası özel hukukta yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi kavramı açısından değerlendirilecektir. Gerek AB Hukukunun “*sui generis*” yapısı gerekse Birleşik Krallık hukuk sisteminin düalist yapısı, AB’de bir üye ülkenin ilk defa Birlikten ayrılacak olması sorunları daha da karmaşık hale getirmektedir. Çalışma çok uzun yıllar tartışılacak konuya giriş niteliğinde bir çalışma olmayı ve konu itibarıyla çok geniş bir alanı etkileyecek hukuksal süreci örnek olarak iki alanda ele alarak, ‘Ortak Ticaret Politikası’ ve yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi konusu, alanda yapılacak çalışmalara vesile olmayı amaçlamaktadır.

BİRLEŞİK KRALLIK HUKUK SİSTEMİ AÇISINDAN REFERANDUM KARARININ HUKUKU NİTELİĞİ VE SÜREÇ

Referandum sonrası Birleşik Krallık’ın AB’den çıkması tek taraflı bir süreç değildir, ABA’nın 50. maddesi aşamasının başlaması ile birlikte süreç karşılıklı müzakerelerle ilerleyecektir. Aşağıda öncelikle Birleşik Krallık’da bu sürecin nasıl işleyeceği ele alınacak daha sonra da ABA’nın 50. maddesi kapsamında süreç değerlendirilecektir.

Birleşik Krallık hukuk sistemine bakıldığında uluslararası ve ulusal hukuk arasındaki ilişki açısından birbirinden bağımsız düalist bir yapıya sahip olduğundan

AB'ye üye olması AB hukukunun iç hukuka geçirilmesini kabul eden bir düzenlemenin kabulü ile mümkün olmuştur. '1972 Avrupa Toplulukları Yasası' (*European Communities Act 1972*) Birleşik Krallık'ı AB'ye dahil eden bir düzenlemedir. Bu düzenleme ile birlikte AB hukuku, Birleşik Krallık hukuku üzerinde üstünlük sağlamıştır (*supremacy*). Böylece AB hukuku Birleşik Krallık ulusal hukukunda etki doğurabilecektir. AB hukuku kaynakları açısından bakıldığında örneğin AB antlaşmaları veya tüzükleri (*regulations*) Birleşik Krallık Parlamentosu'nun başka işlemine gerek kalmadan Birleşik Krallık'da uygulanacaktır. Direktifler (*directives*) veya kararlar (*decisions*) ise ya Birleşik Krallık Parlamentosu'nun bir işlemine bağlı olarak ya da başka bir ikincil düzenleme ile Birleşik Krallık'da uygulanabilecektir. '1972 Avrupa Toplulukları Yasası'nın kaldırılması için de hem Avam Kamarası (*House of Commons*) hem de Lordlar Kamarası'nın (*House of Lords*) kabul edeceği ayrı bir yasanın kabulü gerekmektedir.³ Bu süreç Birleşik Krallık içindeki işleyişe ilişkindir, AB ile sürecin nasıl işleyişi konusu ise aşağıda ABA'nın 50. maddesi kapsamında ele alınacaktır.

Birleşik Krallık'da referandumun ardından, referandum kararının hukuksal mahiyeti, bağlayıcı olup olmadığı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Referandum kararının bağlayıcı olmamasına rağmen karar doğrultusunda siyasi adım atılması gerektiği yönünde yaygın bir kanı mevcuttur (Hestermeyer, 2016: 432).

Diğer bir tartışma ise ABA'nın 50. maddesinin işlemesi için gerekli adımın kimin tarafından, Parlamento'nun mu yoksa Başbakan tarafından mı atılması gerektiği konusunda olmuştur. Konu mahkemeye intikal etmiş ve mahkeme bu konuda Parlamento'nun yetkisinin olduğuna, ABA'nın 50. maddesi aşamasını başlatmadan önce Parlamento'nun karar vermesi gerektiğine 8/3 oyçokluğuyla karar vermiştir.⁴

Daha sonra ilgili yasa Avam Kamarası'nda 498'ye karşı 114 oy ile oylanmış ve Başbakan Theresa May'e AB'den çıkma aşamasını ABA'nın 50. maddesi kapsamında başlatabilme yetkisi verilmiştir.⁵

² <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/68>

³ <https://www.instituteforgovernment.org.uk/brexit-explained/brexit-explained-1972-european-communities-act>

⁴ <https://www.theguardian.com/politics/2017/jan/24/supreme-court-brexit-ruling-parliament-vote-article-50>

Dava için bakınız: <https://www.judiciary.gov.uk/judgments/r-miller-v-secretary-of-state-for-exiting-the-european-union/>, <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2016-0196.html>

⁵ <http://edition.cnn.com/2017/02/01/europe/article-50-brexit-parliament-vote/>

Lordlar Kamarasının sürece ilişkin raporu için bakınız: <http://www.standard.co.uk/news/politics/brexit-vote-house-of-commons-votes-in-favour-of-bill-triggering-uks-exit-of-the-european-union-a3456011.html>

Yasanın 7 Mart 2017 tarihinde Lordlar Kamarası'nda görüşülmesi beklenmektedir. Herhangi bir değişiklik önerilmesi durumunda metin tekrar Avam Kamarası'na gönderilip görüşülecektir.⁶

Bu yasa 'Avrupa Birliği Yasası' (Çekilme Bildirimi Yasası) (*European Union -Notification of Withdrawal Bill*) olarak anılmaktadır. Bu yasanın kabulü halinde Birleşik Krallık Başbakanı'na madde 50 sürecini başlatma yetkisi verilmiş olacaktır.⁷

Bununla birlikte ilgili yasa Lordlar Kamarası'nda da onaylandıktan sonra Birleşik Krallık tek taraflı olarak AB'den çıkamayacaktır. Çünkü bu bir 'çıkma bildirim' değil, çıkma niyet bildirimidir ve karşılıklı olarak ABA'nın 50. maddesi sürecinin tamamlanması gerekmektedir (Allott, 2016). Belirtmek gerekir ki bu süreç '1972 Avrupa Toplulukları Yasası'nı yürürlükten kaldırma süreci değildir. Kaldı ki Birleşik Krallık'ın '1972 Avrupa Toplulukları Yasası'nı kaldırması durumunda da Birleşik Krallık AB'den çıkmış olmayacaktır. Hatta Birleşik Krallık'ın ABA'nın 50. madde süreci tamamlanmadan böyle bir karar alınması halinde Birleşik Krallık'ın hem uluslararası hukuk hem de AB hukuku yükümlülükleri devam edecektir (Peers, 2016). AB açısından ABA'nın 50. madde sürecinin başlatılması gerekecektir.

ABA'nın 50. maddesine dayanarak AB'den kendi anayasal koşullarına uygun olarak çıkma kararı almış ülkenin ABA'nın 4 (3).⁸ maddesi gereği 'dürüst işbirliği ilkesi' gereğince Antlaşmalardan kaynaklanan görevlerini yerine getirilmesinde birbirine saygı göstermesi gerekmektedir (Kostakopoulou, 2016: 489). AB hukukuna uyma yükümlülüğü, 'Birlikten Çıkma Antlaşması' yürürlüğe girene kadar devam edecektir. Bu süreç bitene kadar Birleşik Krallık AB üyesi olarak kalmaya devam edecek dolayısıyla AB hukukundan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri devam edecektir (Hadjiyianni ve Spalding, 2016).

ABA'nın 50. maddesine göre:

⁶ <http://www.standard.co.uk/news/politics/brexit-vote-house-of-commons-votes-in-favour-of-bill-triggering-uks-exit-of-the-european-union-a3456011.html>

Lordlar Kamarası'nın sürece ilişkin raporu için bakınız: The process of withdrawing from the European Union, 11th Report of Session 2015–16, HOUSE OF LORDS - European Union Committee:

<https://www.publications.parliament.uk/pa/ld201516/ldselect/lducom/138/138.pdf>

⁷ İngiltere Başbakanı'nın sürece ilişkin konuşması için bakınız: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>

⁸ İlgili Antlaşma metinleri Avrupa Birliği Bakanlığı'nın resmi sitesinden alınmıştır: <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>: "3. Birlik ve üye devletler, dürüst işbirliği ilkesi gereğince, Antlaşmalar'dan kaynaklanan görevlerin yerine getirilmesinde birbirlerine saygı gösterirler ve yardımcı olurlar. "

Madde 50

1. Her üye devlet, kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlik'ten çekilmeye karar verebilir.

2. Çekilme kararı alan üye devlet, niyetini Avrupa Birliği Zirvesi'ne bildirir. Birlik, söz konusu devletle, Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenen yönlendirici ilkeler ışığında, bu devletin Birlik ile gelecekteki ilişkisinin çerçevesini dikkate alarak, çekilmeye ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşmayı müzakere eder ve akdeder. Bu anlaşma, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 218. maddesinin 3. paragrafına uygun olarak müzakere edilir. Anlaşma, Birlik adına, Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra, nitelikli çoğunlukla hareket eden Konsey tarafından akdedilir.

3. Antlaşmalar'ın ilgili üye devlete uygulanması, çekilme anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte, bunun gerçekleşmemesi halinde, Avrupa Birliği Zirvesi oybirliğiyle ve ilgili üye devletle mutabık kalarak süreyi uzatmadığı takdirde, 2. paragrafta belirtilen bildirimden iki yıl sonra sona erer.

4. 2 ve 3. paragrafların amaçları doğrultusunda, çekilen üye devletin Avrupa Birliği Zirvesi'ndeki veya Konsey'deki temsilcisi, Avrupa Birliği Zirvesi veya Konsey'de kendisini ilgilendiren görüşmelere ve kararlara katılamaz.

Nitelikli çoğunluk, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238. maddesinin 3. paragrafının (b) bendine göre belirlenir.

5. Birlik'ten çekilen bir devlet Birliğe yeniden katılmak isterse, talebi 49. maddede belirtilen usule tabi olur.

Birleşik Krallık'da Lordlar Kamarası yasayı onaylarsa, Birleşik Krallık adına Başbakan Theresa May ABA'nın 50. madde sürecini başlatacaktır. Müzakereler sonunda Birleşik Krallık'ın AB ile ilişkileri netleşecektir. Ancak 1973'den beri AB üyesi olan Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması, hem serbestiler konusu hem de genel olarak AB hukuku düşünülüğünde oldukça karmaşık olacaktır. Konunun Birleşik Krallık için hem Birleşik Krallık-AB üyeleri açısından hem de Birleşik Krallık'ın üçüncü ülkelerle ilişkileri açısından farklı boyutları bulunmaktadır. Örneğin AB üyesi olduğu için Birleşik Krallık'ın hâlihazırda sahip olduğu hakların, özellikle ürünlerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda, devam edip etmeyeceği, AB üyesi olmayan ülkeler karşısında eskiden AB'nin parçası olarak muhatap olan Birleşik Krallık'ın yeni konumunun nasıl olacağı gibi konular karmaşık ve çok boyutlu konulardır.

Bu değerlendirmeden sonra AB'den çıkmanın etkisinin ne kadar karmaşık ve belirsiz olduğunu göstermek amacıyla iki farklı alanda değerlendirme yapılacaktır. Öncelikle Birleşik Krallık'ın ayrılması 'Ortak Ticaret Politikası' açısından ele alınacaktır. Konunun ticaret ve yatırım konuları açısından iki boyutu bulunmaktadır. Daha sonra ise ayrılmanın etkisi milletlerarası özel hukukta mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi alanında değerlendirilecektir.

BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN ÇIKMASI

ABA'nın 50. maddesi süreci işledikten sonra artık Birleşik Krallık AB üyesi olmayacağı için serbestiler konusunun akıbeti en büyük tartışma konularından biridir.

AB ile bir iç pazar kurulmuştur. İç pazar, Antlaşma hükümlerine uygun olarak, içinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı, iç sınırların olmadığı bir alandır (ABİA madde 26 (2)). Aynı zamanda Gümrük Birliği gereği üye devletler arasındaki ithalat ve ihracatta, gümrük vergileri ve eş etkili vergiler yasaktır (ABİA madde 30). Üçüncü ülkelerle ilişkilerde ortak bir gümrük tarifesi uygulanır (ABİA madde 28, 31). 'Ortak Ticaret Politikası' gereği de tarife oranları, ilgili mal ve hizmet ticaretine ilişkin tarife ve ticaret antlaşmalarının akdedilmesi, doğrudan yabancı yatırım gibi sayılan birçok durumda 'Ortak Ticaret Politikası' Birliğin dış eylem ilkeleri ve hedefleri çerçevesinde yürütülür (ABİA madde 207). 'Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma' (ABİA)'nın 3. Maddesinde sayılan Gümrük Birliği ve 'Ortak Ticaret Politikası' gibi alanlarda ve 2. fıkra gereği bu alanda uluslararası antlaşmanın akdedilmesi konusunda da Birliğin münhasır yetkisi bulunmaktadır.

AB'den çıkmasıyla üye olmayan ülke konumuna dönüşecek Birleşik Krallık için yeni bir antlaşma düşünülebileceği gibi mevcut antlaşma modellerinden birinin Birleşik Krallık için de uygulanması söz konusu olabilecektir.

AB ile ticaretin uzun vadede antlaşma sağlanana kadar mevcut şekliyle devam etmesini sağlayacak "Barış Şartı" (*peace clause*) üzerinde anlaşılmasının uygun olabileceği ileri sürülmüş olmasına rağmen bu düzenlemenin haklı olarak Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) (*World Trade Organization-WTO*) kurallarına özellikle de 'ayrım yapmama' ilkesine Birleşik Krallık'ın ayrılma sonrası durumu 'Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması' (GATT) (*General Agreement on Tariffs and Trade-GATT*), GATT madde XXIV kapsamında bir yapı olmayacağı için aykırı olacağı belirtilmiştir (Holmes ve Rollo ve Winters, 2016: R-26). Kaldı ki AB'nin bu teklifi destekleme ihtimali de oldukça zayıftır.

Yapılan çalışmalara bakıldığında Norveç Modeli'nin⁹ başka bir ifadeyle Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) (*European Economic Area-EEA*) modelinin veya Avrupa Serbest Ticaret Birliği (*European Free Trade Agreement-EFTA*) modellerinin tartışıldığı görülmektedir (Tynes ve Haugsdal, 2016: 753; MacGregor, 2016: 82; Hadjiyianni ve Spalding, 2016; Peers, 2016; Holmes ve Rollo ve Winters, 2016). Ayrıca İsviçre benzeri iki taraflı antlaşma modeli olabileceği de ileri sürülmüştür (Hestermeyer, 2016: 444). 'Sert Brexit' (*hard Brexit*) olarak geçen yöntemde ise AB üyeleri ile özel düzenlemelerin olabileceği herhangi bir görüşme olmaksızın DTÖ kuralları çerçevesinde ticaret yapılması vurgulanmıştır (Holmes ve Rollo ve Winters, 2016: R-26).

⁹ İngiliz basınında bazen AEA içinde yer almak Norveç çözümü olarak ifade edilmektedir.

EFTA İsviçre, Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn'dan oluşan üye ülkeler arasında ticaretin serbestleştirilmesini ve ekonomik bütünleşmeyi hedefleyen bir yapıdır.¹⁰

AEA, AB üyeleri ile EFTA üyeleri İsviçre hariç Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn arasında Avrupa İç Pazarına katılımı sağlayan bir antlaşmadır.¹¹ Dört serbestinin uygulanmasını sağlamaktadır ancak Gümrük Birliği ya da 'Ortak Ticaret Politikası' gibi kapsamı bulunmamaktadır. AB'den çıkma sürecinde belirsizliği ortadan kaldırması açısından geçici olsa Birleşik Krallık'ın öncelikle AEA'ya katılımının çözüm olabileceği ileri sürülmüştür (Peers, 2016). Ancak AB'nin müzakerelerde nasıl bir tavır alacağı konusu belirsizdir. Özellikle hizmetlerin serbest dolaşımı kaygısı sebebiyle AB'den çıkma kararı alan Birleşik Krallık'a karşı AB'nin tutumunun mevcut şartların korunması yönünde olacağının garantisini bulunmamaktadır.

Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May'in konuya ilişkin konuşmalarına bakıldığında Birleşik Krallık'ın Tek Pazarda kalma düşüncesi olmadığı aksine bazı alanlarda uzun yıllardır uygulanan mevcut Tek Pazar özellikleri taşıyabilecek ancak daha yeni, kapsamlı bir 'Serbest Ticaret Antlaşması' (*Comprehensive Free Trade Agreement*) istediği görülmektedir.¹² Yeni modelin ne olacağı konusu müzakereler sonucu ancak karşılıklı verilebilecek bir karardır. Bu kararın arkasında, Tek Pazardan çıkacağı için Birleşik Krallık'ın artık AB bütçesine katkı yapmayacağı düşüncesi yatmaktadır.¹³ Katkı yapmak isteyecekleri programlar olsa bile bunlara kendilerinin karar vereceği vurgusu yapılmış, referandum sonuçlarını da etkileyen ortak karar mekanizması içinde yer almak yerine, ülke olarak kendi kararlarını vermek ve kendi mahkemelerinin yetkili olması konusu ayrıca Başbakan Theresa May tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca Birleşik Krallık'ın 'Ortak Ticaret Politikası' ve 'Ortak Gümrük Tarifesi' içinde kalmak istemediği açıkça belirtilmiştir. Gümrük Birliği içinde yer almanın Birleşik Krallık'ın istediği ülkelerle 'Kapsamlı Ticaret Antlaşması' görüşmesi yapmasını engellediği, Birleşik Krallık'ın kendi ticaret antlaşmalarını müzakere etmek istediği vurgulanmıştır. Ancak AB ise tarifersiz ticaret olması, ticaretin mümkün olduğunca sorunsuz olması yeni stratejik ortaklık oluşturulabileceği temennisi dile getirilmiştir.

Bu süreç Birleşik Krallık'ın ABA'nın 50. maddesi sürecini başlatması sonrası, karşılıklı müzakereler sonucu belirlenecektir.

Ancak Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasının İç Pazar ve serbestiler konusu dışında birçok boyutu bulunmaktadır. Birleşik Krallık vatandaşlarının sahip olduğu

¹⁰ <http://www.efta.int>

¹¹ Bakınız: <http://www.efta.int/eea>

¹² <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>

¹³ <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>

haklar örneğinin başka üye ülkede çalışma, yerleşme hakları gibi ya da AB vatandaşlığı kapsamında sahip olduğu haklar ne olacaktır? Birleşik Krallık AB'den çıkınca artık Birleşik Krallık vatandaşları için AB vatandaşlığı kalmayacaktır. Ancak sürecin nasıl olacağı müzakere edilen antlaşmalara göre değişecektir. Haklar konusuna bakıldığında sadece Birleşik Krallık vatandaşların kaybedeceği haklar söz konusu değildir, aynı şekilde diğer AB vatandaşları da Birleşik Krallık'daki benzer haklarını kaybedebileceklerdir. Özellikle çalışma hakkı açısından konu önemlidir. 'Kazanılmış haklar' ilkesinin de (*acquired rights*) bu konuda ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir (Hadjiyianni ve Spalding, 2016). Kazanılmış haklar konusunun açıkça 'Çekilme Antlaşması'nda (*withdrawal agreement*) düzenlenmesinin önemli olduğu ileri sürülmüştür (Peers, 2016). Özellikle bu konuda 'karşılıklık' (*reciprocity*) ilkesinin yer almasının önemi vurgulanmıştır (Douglas-Scott, 2016). 'Kazanılmış haklar' konusu, AB hukuku ve dinamikleri açısından, uluslararası hukuktaki¹⁴ 'kazanılmış haklar' ilkesinin şartlarını sağlayıp sağlamadığı konusu önemli olmakla birlikte bu çalışmada sadece sürecin getireceği belirsizliklere ve buna bağlı olarak yaşanabilecek mağduriyetlere dikkat çekmek amaçlandığı için 'kazanılmış haklar' konusu bu çalışmada ele alınmayacaktır. Aşağıdaki bölümde "Ortak Ticaret Politikası" ve milletlerarası özel hukuka ilişkin mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin etkileri örnek teşkil etmesi amacıyla ele alınacaktır.

BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN ÇIKMASININ 'ORTAK TİCARET POLİTİKASI' ALANINA ETKİSİ

Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte devredilen yetkiler artırılmış ve yatırım konusu 'Ortak Ticaret Politikası' kapsamında münhasır yetkilerden olmuştur (Karacan, 2014). Konu ABİA'nın 206 ve 207. maddelerinde düzenlenmiştir.¹⁵

İki Taraflı Yatırım Antlaşmalarında (Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Antlaşmaları (YKTK)) (*Bilateral Investment Treaties-BITs*) AB söz konusu olduğunda, iki tip antlaşma mevcuttur. Birinci grup "AB-içi YKTK" (*Intra-EU BITs*) yani iki üye ülke arasındaki İki Taraflı Yatırım Antlaşmaları, ikinci grup ise "AB-ekstra YKTK" (*Extra-EU BITs*) üye ülke ve üye olmayan 3. ülke arasındaki İki Taraflı Yatırım Antlaşmalarıdır. Birleşik Krallık'ın 96 YKTK'sı bulunmaktadır. Bunların 12 tanesi AB-içi diğerleri ise AB-ekstra YKTK'lardır (Burgstaller ve Zarowna (a), 2016: 565). Dolayısıyla Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması ile birlikte mevcut yatırım antlaşmalarının ne olacağı konusu önemlidir.

Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması ile birlikte AB-içi YKTK'lar bu özelliğini kaybedecektir (Burgstaller ve Zarowna (a), 2016: 568). Bu antlaşmalar

¹⁴ Bakınız: 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (Viyana Sözleşmesi) (*The Vienna Convention on Law of Treaties-VCLT*) madde 70.

¹⁵ Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union (Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma) OJ (C 326), 26.10.2012.

Birleşik Krallık AB'den çıkmadan sona erdirilmediği sürece uluslararası hukuk gereği yürürlükte kalmaya devam edecektir (Burgstaller ve Zarowna (b), 2016) .

AB-ekstra YKTK'lar açısından Lizbon Antlaşması yürürlüğe girmeden önce imzalananlar 1219/2012 sayılı Tüzük gereği yürürlükte kalacaktır (Karacan, 2014). Birleşik Krallık 93 adet antlaşma bildiriminde bulunmuştur (Burgstaller ve Zarowna (a), 2016: 571). Ayrıca 1 Aralık 2009-9 Ocak 2013 tarihleri arasında imzalanan bir antlaşmanın da yürürlükte kalmasını istediğini bildirmiştir (Burgstaller ve Zarowna (a), 2016: 571). Bu antlaşmalar Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasından etkilenmeyecektir (Burgstaller ve Zarowna (a), 2016: 571). Birleşik Krallık'ın kendi başına yeni antlaşmalar müzakere edip imzalayabilmesi için AB'den çıkmayı beklemesi gerekmektedir. Bu konular ABİA'nın 207-3(1) e maddesinde Birliğin münhasır yetkilerinden sayılmıştır ve ABİA'nın 2(1). maddesi gereği Birleşik Krallık AB antlaşmalarıyla bağlı olduğu sürece yeni antlaşma imzalayamayacaktır (Hestermeyer, 2016: 448).

Mevcut ticaret antlaşmaları incelendiğinde Birleşik Krallık'ın üçüncü ülkelerle mevcut ticaret antlaşmalarının iki tip olduğu görülmektedir: birinci grup AB'nin münhasır yetkisine giren konularda AB tarafından imzalanmış ve Birleşik Krallık'ı ABİA'nın 216(2). maddesi gereği bağlayan ticaret antlaşmaları, diğer grup ise 'Karma Antlaşma' (*mixed agreement*) olması sebebiyle aynı zamanda Birleşik Krallık'ın ulusal yetki alanına giren antlaşmalardır (Koutrakos, 2016: 475). Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasıyla birlikte Birliğin münhasır yetki alanına giren antlaşmalar Birleşik Krallık için uygulanmayacaktır, Karma Antlaşmalar ise ilgili ülke ve Birleşik Krallık arasında iki taraflı olarak tekrar görüşülecektir (Koutrakos, 2016: 475). Yeniden yapılacak görüşmeler Birleşik Krallık'ın uzun zamandır tek başına ticaret antlaşması müzakere etmediği de düşünöldüğünde uzun ve meşakkatli bir süreç olabilecektir (Koutrakos, 2016: 476). Bu müzakerelerin başlayabilmesi için ABA'nın 50. maddesindeki sürecinin sona ermesi ve Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmış olması gerekmektedir (Koutrakos, 2016: 477). Çıkma işlemi sonuçlanana kadar Birleşik Krallık AB üyesi sayılacağından Birliğin münhasır yetkisinde olan konularda ticaret antlaşması müzakereleri yapması mümkün olmayacaktır (Koutrakos, 2016: 477; Gehring, 2016).

Devam eden TTIP veya yürürlüğe girmek üzere olan 'AB- Kanada Kapsamlı Ekonomik Ticaret Antlaşması' (*Comprehensive Economic and Trade Agreement-CETA*) antlaşmaları açısından da Birleşik Krallık halen AB üyesi olduğu için ayrı bir görüşme yapamayacaktır.

Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasıyla birlikte Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) (*World Trade Organization-WTO*) üyeliği ve tarifeleri konusu gündeme gelecektir. Başbakan Theresa May, yukarıda bahsedilen konuşmasında Birleşik Krallık'ın DTÖ'de kendi ülke tarifelerini bağımsız olarak belirlemek istediğini vurgulamıştır.

Mevcut durumda Birleşik Krallık'ın DTÖ hak ve yükümlölükleri, münhasır yetki sebebiyle AB'ye bağlıdır. Birleşik Krallık AB'den çıktıktan sonra DTÖ'ye

kendi pazara giriş imtiyaz ve taahhüt listelerini ve aynı zamanda ‘En Çok Gözetilen Ulus’ (MFN) (*Most Favored Nation Clause-MFN*) kaydı muafiyet listesini tüm DTÖ üyeleri tarafından kabul edilmek üzere bildirecektir (Koutrakos, 2016: 477).

DTÖ süreci için en olası yaklaşımın Birleşik Krallık’ın mevcut AB’nin tarife ve diğer ticaret engellerine ilişkin taahhütlerini benimsemesi şeklinde olacağı ileri sürülmüştür (Holmes ve Rollo ve Winters, 2016: 26; Gehring, 2016). Tashih (*rectification*) olarak adlandırılan bu süreçte üye ülke listelerini düzelterek ilgili muhataba yollamakta, herhangi bir itiraz olmaması durumunda tashih edilmiş liste onaylanmış kabul edilmektedir (Holmes ve Rollo ve Winters, 2016: 26).

Yukarıda bahsedilen öncelikli iki konu olan Birleşik Krallık ve AB arasındaki müzakereler ve Birleşik Krallık ve DTÖ ilişkisi netleştikten sonra, üçüncü ülkelerle yapılacak görüşmeler de kolaylaşacaktır (Holmes ve Rollo ve Winters, 2016: 29).

MİLLETLERARASI ÖZEL HUKUKTA MAHKEME KARARLARININ TANINMASI VE TENFİZİ

Yukarıdaki bölümde Birleşik Krallık’ın AB’den çıkmasının özellikle Birliğin münhasır yetkisinin olduğu alanlarda nasıl etki doğuracağı konusu ele alındı. Ancak konunun çok önemli bir boyutu daha bulunmaktadır. Çok kapsamlı olan AB hukuku Birleşik Krallık AB’den çıktıktan sonra da etki doğurup uygulanmaya devam edecek midir? Burada sorgulanan AB hukukunun Birleşik Krallık’ın ‘Çıkma Antlaşması’ sonrası düzenlemelerinin uygulanıp uygulanmayacağı konusu değildir. Tartışmasız ‘Çıkma Antlaşması’ndan sonra Birleşik Krallık AB üyesi olmadığı için AB hukuku Birleşik Krallık’ı bağlamayacaktır. Ayrıca üyeliğin sona ermesi ile birlikte Birleşik Krallık’ın Adalet Divanı’nın kararlarına uyma yükümlülüğü de ortadan kalkacaktır. Ancak önemli konu AB hukukunun çeşitli kaynakları ile Birleşik Krallık’da uygulanmış olan AB hukukunun AB’den çıktıktan sonra da etkisinin olup olmayacağı konusudur. Çıkma tarihine kadar Birleşik Krallık için bağlayıcı olan bu kuralların ne olacağı konusu özellikle de bu düzenlemelerden kazanımlar sağlamışlar için çok önemlidir.

Bu sorunun net bir cevabı bulunmamakla birlikte gerek Birleşik Krallık’ın uluslararası hukuk ve ulusal hukuk ilişkisinde düalist yapısı, gerekse AB hukukunun hangi kaynağının etkisinden bahsedildiği konusuna göre verilecek cevap değişebilecektir.

Yukarı bölümde de ele alındığı üzere Birleşik Krallık’da AB hukukunun iç hukuka geçirilme ‘1972 Avrupa Toplulukları Yasası’ ile mümkün olmuştur. Bu düzenleme ile birlikte AB hukukuna Birleşik Krallık hukuku üzerinde üstünlük sağlanmıştır. Bu yasanın kaldırılması ile birlikte AB hukukunun üstünlüğü ve bağlayıcılığı kalmayacaktır. O zaman bakılması gereken ikinci konu ne tür bir AB hukuku kaynağından bahsedildiğidir. Örneğin AB antlaşmaları veya Tüzükleri

Birleşik Krallık Parlamentosu'nun başka işlemine gerek kalmadan Birleşik Krallık'da uygulanmaktadır. Bu sebeple bu düzenlemeler ayrı bir işlemle Birleşik Krallık hukukunun parçası haline getirilmemiş olduğu sürece artık uygulanması mümkün olmayacaktır (Hestermeyer, 2016: 441). Kaldı ki bu durumda bile düzenlemenin AB hukukunun parçası olarak uygulanması ile Birleşik Krallık hukukunun parçası olarak uygulanması farklı olacaktır. AB hukukunun parçası olmasının avantajlarından yararlanılamayacaktır. Düzenlemenin AB hukukunun parçası olması hem AB vatandaşlarına haklar vermektedir hem de Adalet Divanı'nın yetkisi bulunmaktadır.

Direktifler veya kararlar ise Birleşik Krallık Parlamentosu'nun bir işlemine bağlı olarak ya da başka bir ikincil düzenleme ile Birleşik Krallık'da uygulanmış olması sebebiyle ulusal hukukun parçası haline gelmiş olabilecektir.

Her ne kadar Başbakan Theresa May yukarıda bahsedilen konuşmasında '1972 Avrupa Toplulukları Yasası' kaldırıldıktan sonra AB hukukunun Birleşik Krallık Hukukuna dahil edileceğini, bu sebeple de benzer kuralların Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasından sonra da uygulanacağını belirtmiş olsa da bu süreç Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yaklaşıma göre belirlenecektir. Birleşik Krallık Başbakanı tarafından ifade edilmiş olmakla birlikte Parlamento'nun toplu olarak çıkma tarihine kadar ki tüm AB hukukunun uygulanmaya devam edeceğini kabul eden bir karar alması çok mümkün olmayacağı için Birleşik Krallık'ı ve düzenlemelerden etkilenecekleri çok belirsiz ve öngörülemez bir süreç beklemektedir. Ayrıca düzenlemeleri ulusal hukuka dahil edildiği düşünülse bile AB hukuku değişikliklerini takip edip gerekli düzenlemeleri yapmadığı sürece, örneğin; finans ya da bankacılık sektöründe rekabet gücünü kaybedebilecektir.

Konuyu netleştirmek ve AB hukukunun Birleşik Krallık'da uygulanmayacak olmasının Birleşik Krallık ve ilgili kişi ve kurumları nasıl etkileyeceğini vurgulamak amacıyla Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasının yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi konusunu nasıl etkileyeceği konusu incelenecektir.

Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması ile birlikte Birleşik Krallık'da 'Tadil Edilmiş Brüksel I Tüzüğü'nün (*Brussels I Recast Regulation*)¹⁶ uygulanması sona erecektir. Tüzüğün uygulandığı süreçte Tüzük kapsamında Birleşik Krallık mahkeme kararları karşılıklı olarak AB üyesi ülkelerde ve 'Lugano Konvansiyonu'¹⁷ taraflarında otomatik olarak tanınıp tenfiz edilmekteydi (Masters ve McRae, 2016). ABİA'nın 288 maddesi uyarınca Tüzükler doğrudan uygulanıp üye ülkeler açısından bağlayıcı olan düzenlemelerdir. Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması ile birlikte ayrı bir düzenleme yapılmadığı sürece artık Bu Tüzük Birleşik Krallıkta uygulanmayacaktır (Masters ve McRae, 2016: 483-485).

¹⁶ https://e-justice.europa.eu/content_brussels_i_regulation_recast-350-en.do

¹⁷ <http://curia.europa.eu/common/reccdoc/convention/en/c-textes/lug-idx.htm>

Yapılan çalışmalarda Birleşik Krallık için bu konuda çözüm önerileri getirilmiştir (Masters ve McRae, 2016; Croisant, 2017). AB'den çıkmanın sadece bir konuda Birleşik Krallık için yaratacağı sorunları vurgulamak ve çözüm yollarının ne kadar meşakkatli olduğunu gösterebilmek için kısaca ilgili çalışmalarda yapılan bazı öneriler ele alınacaktır.¹⁸

İlk ve en az zararla çözüm bulunacak öneri Birleşik Krallık'ın halihazırda uygulanan 'Tadil Edilmiş Brüksel I Tüzüğü'nün uygulanmasını devam ettirmesi yönünde olmuştur. Ancak bunun için Birleşik Krallık'ın ilgili ülkelerle tekrar görüşmeler yapması ve bunu AB'nin de kabul etmesi gerekmektedir (Masters ve McRae, 2016: 485). Ayrıca bu durumda bile Tüzükte değişiklik olması durumunda Birleşik Krallık bu sürece dahil olamayacaktır. Ayrıca Birleşik Krallık, AB'nin onayı olmadan Tüzüğün alanını değiştiren başka uluslararası antlaşmaya taraf olamayacağı için Birleşik Krallık'ın hareket alanını da daraltacaktır olacaktır (Masters ve McRae, 2016: 487). Adalet Divanı'nın yetkisinin devam edecek olması da ayrıca Birleşik Krallık'ın isteyeceği bir çözüm olmayacaktır.

İkinci öneri Birleşik Krallık'ın kapsamı daha dar olsa bile Brüksel Rejimine EFTA ülkelerini de dahil eden 'Lugano II Konvansiyonu'na taraf olmasıdır (Masters ve McRae, 2016 : 489). Halihazırda Birleşik Krallık AB üyesi olması sebebiyle bu antlaşmaya taraftır. Ancak AB'den çıktıktan sonra bu antlaşmaya taraf olması için tekrar müzakere etmesi ve diğer taraf ülkelerin de kabul etmesi gerekecektir (Masters ve McRae, 2016: 489). Ancak bu çözüm de çok olası gözükmemektedir, çünkü Birleşik Krallık'ın EFTA'ya dahil olmak isteyeceği olasıdır (Croisant, 2017).

Üçüncü öneri Birleşik Krallık'ın Tadil Edilmiş Tüzük yerine ilk hali olan Brüksel Tüzüğüne¹⁹ taraf olması şeklindedir (Masters ve McRae, 2016: 492). Ancak bu durumda da hem Tüzüğün kapsamı daha kısıtlıdır ve Adalet Divanı'nın yetkisi devam edecektir (Croisant, 2017).

Birleşik Krallık düzenlemeleri için hukukuna geçirilerek ulusal hukuk olarak uygulansa bile sözleşmede aranan 'karşılıklı şartı' sağlanmayacağı için, Birleşik Krallık mahkeme kararının diğer üye ülke mahkemelerinde düzenlemeye göre tanınıp tenfiz edilmesi mümkün olmayacaktır (Croisant, 2017). Bu düzenleme açısından ayrı bir antlaşma yapılmadığı sürece Birleşik Krallık üçüncü ülke olarak kabul edilecektir (Croisant, 2017).

Sadece mahkeme kararlarının tanınıp tenfiz edilmesi konusunda bile Birleşik Krallık'ın neler yapması gerektiği dikkate alındığında, Birleşik Krallık'ın

¹⁸ Konuya ilişkin birçok tartışma bulunmakla birlikte çalışmanın amacı AB hukukunun uygulanmayacak olmasının yaratacağı sorunlara dikkat çekmek olması amacıyla, sadece birkaç sorun tartışılmaktadır.

¹⁹<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:l33054&from=EN>

AB'den çıkma sürecinin oldukça karmaşık ve aşamalarının öngörülemez bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çıkıp çıkmama üzerine yapmış olduğu referandum sonucu çıkma kararı verilmesi gerek Birleşik Krallık gerek AB üyeleri gerekse AB'nin taraf olduğu 'Serbest Ticaret Antlaşmaları' gibi antlaşmalar veya DTÖ üyelikleri gibi örgütler açısından birçok bilinmeyen sonuç ortaya çıkarmıştır. Sürecin ayrıca Avrupa Birliği Hukuku'nun artık Birleşik Krallıkta uygulanmayacak olması sebebiyle yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin durumda da tartışıldığı üzere başka bir boyutu da bulunmaktadır. AB'den çıkma müzakere sürecinin uzun yıllar süreceği düşünülüğünde bu alanda birçok çalışma yapılması gerekmektedir. Bu çalışma konuya dikkat çekmek ve alanda yapılacak çalışmalara vesile olmayı amaçlamaktadır. Çalışmada örnek olarak incelenen 'Ortak Ticaret Politikası' ve yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin 'Tadil Edilmiş Brüksel I Tüzüğü' tartışmaları, hukuksal sorunların 'buzdağının görünen ucu' olduğunu göstermiştir. Bu sebeple Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması alanda çalışan akademisyenler için birçok çalışmanın konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

Allott, P. (24 Haziran 2016). Fundamental Legal Aspects of UK Withdrawal from the EU: Eight Stages on the Way to a Steve Peers, What next after the UK vote to leave the EU? <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/06/what-next-after-uk-vote-to-leave-eu.html>

Burgstaller, M. ve Zarowna, A. (Burgstaller ve Zarowna (a)) (2016). Possible Ramifications of the UK's EU Referendum on Intra-and Extra-EU BITs. *Journal of International Arbitration*, 33, Special Issue: 565-576.

Burgstaller, M. ve Zarowna, A. (Burgstaller ve Zarowna (b)). (24 Ekim 2016). Why Brexit May be Good for UK Investors Abroad. <http://kluwerarbitrationblog.com/2016/10/24/brexit-may-good-uk-investors-abroad/>

Croissant, G. (27 Ocak 2017). Towards the Uncertainties of a Hard Brexit: An Opportunity for International Arbitration. <http://kluwerarbitrationblog.com/2017/01/27/towards-the-uncertainties-of-a-hard-brexit-an-opportunity-for-international-arbitration/>

Douglas-Scott, S. (16 Mayıs 2016). What Happens to 'Acquired Rights' in the Event of a Brexit? <https://ukconstitutionallaw.org/2016/05/16/sionaidh-douglas-scott-what-happens-to-acquired-rights-in-the-eventof-a-brexit/>

Gehring W. M. (6 Mart 2016). Brexit and EU-UK Trade Relations with Third States. <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/03/brexit-and-eu-uk-trade-relations-with.html>

Hadjiyianni, I. ve Spalding, A. (1 Temmuz 2016). Brexit Breakdown. http://blogs.kcl.ac.uk/kslreuropeanlawblog/?p=1054#_ednref10

Hestermeyer, H. (2016). How Brexit Will Happen: A Brief Primer on European Union Law and Constitutional Law Questions Raised by Brexit. *Journal of International Arbitration*, 33, Special Issue, 429-450.

Holmes, P. ve Rollo, J. ve Winters, L. A. (Kasım 2016). Negotiating the UK's Post-Brexit Trade Arrangements. *National Institute Economic Review*, No 238. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/002795011623800112>

Karacan, P. (2014). Lizbon Andlaşması Sonrası Avrupa Birliği Yatırım Antlaşmaları. *Legal Hukuk Dergisi*, Rona Aybay'a Armağan-Özel Sayı, Aralık, 1421-1456.

Kostakopoulou, D. (2016). Brexit, Voice and Loyalty: Reflections on Article 50 TEU. *European Law Review*, 41 (4): 487-489.

Koutrakos, P. (2016). Negotiating International Trade Treaties After Brexit. *European Law Review*, 41(4), 475-478.

MacGregor, A. (2016), Post-Brexit scenarios for UK Competition Policy and Public Enforcement: the EEA Model v Complete Independence. *International Trade Law & Regulation*: 82.

Masterr, S. ve McRae, B. (2016). What Does Brexit Mean for the Brussels Regime? *Journal of International Arbitration*, 33, Special Issue, 483-500.

Peers, S. (24 Haziran 2016), What next after the UK Vote to Leave the EU?: <http://eulawanalysis.blogspot.com.tr/2016/06/what-next-after-uk-vote-to-leave-eu.htm>

Tynes, S.D. ve Haugsdal, E. L. (2016). In, Out or In Between? The UK as a Contracting Party to the Agreement on the European Economic Area. *European Law Review*, 41 (5), 753-765.